

ФАКТОРНА СТРУКТУРА НА ВЪПРОСНИК ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА НАГЛАСАТА „ПОЛАГА МИ СЕ“

Е. Паспаланова, С. Драгова

Нов български университет
epaspalanova@nbu.bg; sonyadragova@nbu.bg

Резюме. Целта на статията е да представи факторната структура и вътрешната консистентност на въпросник за измерване на нагласата „Полага ми се“. Използван е полски въпросник разработен от Piotrowski & Żemojtel-Piotrowska (2009) съдържащ 36 айтема. Нашето изследване потвърди оригиналната 3-факторна структура на въпросника „Полага ми се“ – Активна, Пасивна нагласа и Отмъстителност. Въз основа на факторния анализ броят на айтемите е редуциран до 30 айтема. Надеждността (измерена чрез вътрешната консистентност) на цялата скала както и на 3- субскали е много добра.

Ключови думи: индивидуално психична характеристика, въпросник за измерване на нагласата „Полага ми се“

„Полагащото ми се“ е сложен конструкт. Сложността в разбирането му се поражда от няколко обстоятелства. Първо, въпросът за полагащото се на човека интересува изследователите от различни научни области – право, икономика, образование, социология, антропология, психология, психиатрия. Тогава естествено е явлението да се концептуализира от различна гледна точка и в анализа му да се акцентира върху различни негови аспекти. Второ, разбирането за това какво се полага на човека е елемент от идеологията и съдържанието му се отразява в социалната политика на дадено общество. В този смисъл разбирането за полагащото се на човека в обществото има директни практически следствия в редица сфери от живота му – в семейната среда, в професионалната сфера, в различните социални структури, в които индивидът е включен. В зависимост от доминиращите

политически идеи и цели неговото съдържание и обхват могат да се променят, така че да допринасят максимално за осъществяването им. Трето, „Полага ми се“ е и израз и от всекидневния език и в лаическа му употреба в различни контексти вероятно се влага донякъде различен смисъл. И още един езиков детайл – в обръщение са два като че ли синонимни изрази: „полага ми се“ и „имам право на“. Каквито и вариации обаче да има в идеологически обоснованото съдържание на понятието, както и във всекидневния или контекстуалния смисъл, който се влага в него, винаги става дума за това какви са представите на хората за техните права (Паспаланова, 2012).

Какво всъщност хората имат предвид, когато мислят за полагащото им се? В изследване с 215 студенти (25% мъже и 65% жени) бяха получени общо 1078 отговора като допълнение на следните 2 изрази: „В

живота си човек има право на...“ и „На човек в живота му се полага (да) ...“. Тези отговори бяха смислово обединени по метода анализ на съдържанието (контент анализ) в 33 категории. Честотното разпределение на категориите разкри смисъла, който се влага в двата изрази. Оказа се, че двата изрази действително са синонимни и смисловото им ядро (т.е. категориите с най-голяма честота) се състои от няколко фундаментални ценности (терминални ценности в терминологията на М. Рокич) – свобода, щастие, реализация, обич. Същевременно в него са включват и две инструментални ценности (ценности-средства по М. Рокич) – образование и здравеопазване, без които крайните ценности-цели едва ли биха могли да се постигнат в съвременната цивилизация (Паспаланова, 2012 а).

Началото на интереса към дефинирането и измерването на нагласата „Полага ми се“ се открива в работите върху конструкта нарцисизъм. Още Фройд, описвайки го чрез набор от поведенчески явления за целите на клиничната си практика, включва в него и тази нагласа, която според него се изразява в очакването на човека да има специални привилегии, които да го отличават от останалите, но без да поема съответните отговорности (по Raskin, Terry, 1988). Разработват се различни инструменти за измерване на нарцисизма като най-често се използва въпросникът разработен от Raskin и Hall (1979; *Narcistic Personality Inventory, NPI*). На базата на емпирични данни за явлението „Полага ми се“ за пръв път се говори в изследване на факторната структура именно на този въпросник, когато се установяват 4 фактора и единият от тях е наречен *Експлоататорство/Полага ми се* (Emmons, 1984). При използване на по-подходящ факторен анализ за данните от *NPI* впоследствие се установява 7 факторна структура на нарцисизма като отново единият от факторите е разпознат като „Полага ми се“. Серията от корелационни изследвания целящи конструктор-валидизацията на въпросника за нарцисизма оформят съдържанието и на конструкта „Полага ми се“ (като компо-

нент на нарцисизма, така както се измерва чрез *NPI*) – амбициозност, доминантност, враждебност, упоритост, липса на самоконтрол и толерантност към другите (Raskin, Terry, 1988). Сред множеството от изследвания с *NPI*, които представят различни факторни решения за въпросника, нееднократно се извлича фактор „Полага ми се“ макар и понякога да се назовава различно (напр. „да бъдеш специален човек“, Kubarych, Deary, Austin, 2004; *Експлуататоризъм/Полага ми се*“, Corry, Merritt, Mrug, Pamp, 2008).

В социалната психология това психично явление се дефинира като „...стабилно и силно чувство, че човек заслужава и му се полага повече отколкото на другите“ (Campbell et al, 2004, 31). Това убеждение е генерализирано, т.е. не е свързано с някакви конкретни ситуации или обстоятелства. Съдържанието на тази нагласа има два аспекта, които не винаги се диференцират – убеждението за това какво човек смята, че „заслужава“ и убеждението за това какво мисли, че му „се полага“ (Feather, 1999). Смисълът на „заслуженото“ се изразява в очакването за позитивни резултати като следствие от собственото поведение (вложени усилия, постижения и т.н.), напр. „заслужавам премия, защото работих и в извънработното време“. „Полагашото ми се“ е по-скоро резултат от специален статус или привилегии и е социално регламентирано, напр. „полага ми се по-голямо възнаграждение, защото имам по-дълъг трудов стаж“. Емпирично обаче е установено, че двата конструкта образуват един фактор и така се разработва първият метод за измерване на нагласата „Полага ми се“ като индивидуално психична характеристика (*Psychological Entitlement Scale, PES*; Campbell et al, 2004). Изследванията върху валидността на този метод дават основание да се заключи, че психологическата нагласа „Полага ми се“ е един от важните предиктори на социалното поведение на човека в различни социални контексти (Campbell et al, 2004).

Идеята за нееднозначността в смисъла на конструкта „Полага ми се“ намира израз